

Bedömningsgrunder vid tillsyn av avloppsanläggningar

För all den tillsyn som utövas när det gäller små avlopp gäller i princip samma regler som ska tillämpas vid samtlig tillsyn av miljöfarlig verksamhet. Det som skiljer denna ärendegrupp från annan verksamhet är framförallt att verksamhetsutövaren oftast är en privatperson. För en privatperson är en investering i ett nytt avlopp en betydande utgift och därför är det viktigt att tillsynsmyndigheten är noggrann när den ställer krav. Ofta upplevs handläggningen av avloppsärenden som komplicerad vilket ställer särskilda krav på de inspektörer som ska möta fastighetsägarna i de enskilda ärendena.

Avloppsjuridik

Skälighetsbedömning måste göras i varje ärende

Enligt 2 kap. 7 § miljöbalken måste en skälighetsavvägning göras i varje enskilt tillsynsärende. Det går inte att generalisera utan miljöbalken kräver att myndigheten tydligt gör avvägningar och fattar beslut i varje enskilt ärende. De krav på skyddsåtgärder och försiktighetsmått som ställs på den enskilde eller verksamhetsutövaren får inte vara oskäliga. En avvägning ska göras mellan nytta och kostnader. Det är också viktigt att påminna om att proportionalitetsregeln i 26 kap 9 § 2 st miljöbalken måste beaktas i varje tillsynsärende. Enligt denna får "inte mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet tillgripas".

Omvänd bevisbörda

Det vilar ett tungt ansvar på verksamhetsutövaren/fastighetsägaren att kunna visa att verksamheten – driften av en avloppsanläggning – sker utan risk för hälsan eller miljön. Det är den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som är skyldig att kunna visa att bestämmelserna iakttas (omvänd bevisbörda). Den omvända bevisbördan innebär dock inte att obegränsade krav kan ställas på den fastighetsägare som har ett enskilt avlopp. Även innan man ställer krav på utredning ska proportionalitetsregeln beaktas (26 kap 9 § MB). Kostnaden för de undersökningar eller de redovisningar som krävs in måste stå i proportion till den miljönytta som man kan förvänta sig av undersökningarna.

Verksamhetsutövaren är oftast en privatperson vilket gör att myndighetens serviceskyldighet får anses gå längre än annars. Det innebär att miljöförvaltningen måste vara extra tydlig vid sina muntliga och skriftliga kontakter med fastighetsägaren genom att förklara vilka krav miljöbalken ställer, vilka omständigheter som är avgörande i det speciella ärendet, vilka uppgifter eller undersökningar som efterfrågas och varför kraven ställs. Fastighetsägaren måste ges goda möjligheter att ha synpunkter på och komplettera ett beslutsunderlag. Utgångspunkten för tillsynen bör vara: "Hur kan fastighetsägaren visa att han/hon uppfyller kraven?". Fastighetsägaren kan konkret göra detta genom att till exempel redovisa dokumentation av tillfredsställande skötsel och egenkontroll anpassad efter avloppsanläggningens behov.

Fastighetsägarens egenkontroll

Egenkontroll innebär att fastighetsägaren ska planera och kontrollera verksamheten så att påverkan på människors hälsa och miljön blir så liten som möjligt. Egenkontrollen regleras i 26 kap.19 § miljöbalken och gäller för alla verksamheter och åtgärder oavsett om det finns tillståndskrav eller inte – även den som har ett litet avlopp omfattas. Däremot gäller i normalfallet inte förordning (1998:901) om verksamhetsutövarers egenkontroll eftersom den är riktad mot yrkesmässig verksamhet. En förutsättning för att en avloppsanläggning ska fungera tillfredsställande är att verksamhetsutövaren fortlöpande kontrollerar och sköter anläggningen. Behov och omfattning av kontroll och skötsel beror på anläggningstypen. Fastighetsägaren ska antingen själv ha den kunskap som behövs för att utföra löpande kontroll och skötsel av sin anläggning eller anlita någon sakkunnig för detta.

Gör bedömning av anläggningen

Avloppsanläggningar som saknar efterföljande rening

Avloppsanläggningar som saknar efterföljande rening, se 9:7 § i Miljöbalken om miljöfarlig verksamhet. Tillsynsresultat förbud.

Avloppsanläggningar som anlagts utan tillstånd

Avloppsanläggningar som saknar tillstånd, se 13 § i förordningen om miljöfarlig verksamhet. Om det efter utredning visar sig att anläggningen inte uppfyller de krav som gäller kan ett förbud bli aktuellt. Om den fungerar bra, kan tillstånd beviljas i efterhand om tillräckligt bra underlag finns för detta. Om anläggningen dessutom är anlagd under de senaste fem åren är det aktuellt med miljöstraffavgift.

Avloppsanläggningen kan inte bedömas/hittas

Avloppsanläggningar kan inte bedömas för att till exempel brunnar är låsta eller nedgrävda. Fastighetsägaren kan föreläggas om att lämna uppgifter om anläggningen alternativt tillse att anläggningen är tillgänglig för kontroll.

Avloppsanläggningar som har en brist i funktionen

Avloppsanläggningar har en brist i funktion eller teknik som inte omedelbart leder till förbud eftersom det kan vara möjligt att återställa funktionen genom andra åtgärder än att byta ut hela anläggningen (exempelvis trasigt T-rör, slam i fördelningsbrunn, avsaknad av byte av material i fosforfälla). Jmf 9 kapitlet 7 § miljöbalken och 2 kapitlet 3 § miljöbalken, väg miljöteknik mot kostnaderna. Tillsynsresultat, det kan bli aktuellt med föreläggande om att inkomma med utredning av vad bristerna beror på alternativt föreläggande om att vidta åtgärder.

Avloppsanläggningen uppfyller tekniskt sett miljöbalkens krav och givet tillstånd, men det finns brister i drift och skötsel. Se 26 kapitlet 19 § miljöbalken. Fastighetsägaren kan föreläggas om skötselåtgärder. Om miljöbalkstillstånd finns kan endast föreläggande om sådant som inte redan är reglerat i tillståndet alternativt föreläggas fastighetsägaren att följa det som bestämts i tillståndet.

Meddelat tillstånd efterlevs inte

Tillstånd följs inte, till exempel om ytterligare fastighet har kopplats på så att anläggningen är underdimensionerad. Tillsynsresultat, förbud kan vara aktuellt, i andra fall kan det bli aktuellt med föreläggande om att följa tillståndet.

Om man har fått ett tillstånd enligt MB omfattas det av rättskraft, dvs. beslutet gäller mot alla med avseende på de frågor som prövats i ärendet (se 24 kap. 1 § MB). Tillstånd för små avloppsanläggningar gäller under den tid anläggningen är i drift eller till dess tillståndet upphävs eller förfaller. Det kan ofta ses som rimligt att tidsbegränsa denna typ av tillstånd (22 kap. 25 § MB), det är t.ex. vanligt att ett tidsbegränsat tillstånd ges till slutet tank under en övergångstid. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att om tiden för färdigställande av en samlad avloppslösning förskjuts framåt i tiden och det givna tillståndet hinner gå ut innan en samlad lösning är på plats så krävs en ny ansökan och ny prövning om fastighetsägaren vill fortsätta att använda anläggningen. Tillstånden kan inte med automatik förlängas. Det är viktigt att klargöra dessa förhållanden för fastighetsägaren i samband med beslut. Tillståndet innebär att tillsynsmyndigheten som huvudregel inte får förelägga i de frågor som är prövade inom ramen för tillståndet. Om myndigheten vill ställa strängare krav eller förbjuda utsläpp krävs att

tillståndet eller villkor omprövas eller återkallas enligt vad som anges i 24 kap. 3, 5 samt 7 §§ MB. Detta betyder bland annat att tillsynsmyndigheten normalt är förhindrad att genom föreläggande senare i tillsynsskedet skärpa de krav som följer av tillståndet. Undantag gäller brådskande förelägganden och förbud som är nödvändiga för att undvika att ohälsa eller allvarlig skada på miljön uppkommer (se 26 kap. 9 § 4 st MB). Tillstånd givna med stöd av lagstiftning före miljöbalken har däremot inte samma rättskraft som de tillstånd som meddelats med stöd av miljöbalken, se MÖD:s dom i mål

Avlopp tillståndsgivna enligt hälsoskyddslagen har bedömts utgöra ett slags byggnadstillstånd som kunde kompletteras med krav på avloppsvattnets utsläppande. M 464-03. Rättskraften av ett tillstånd meddelat med stöd av hälsoskyddslagen är begränsat till inrättandet. När det gäller sådana tillstånd finns därför inget hinder för kommunen att meddela de förelägganden och förbud som bedöms nödvändiga. Ett tillstånd är knutet till verksamheten/anläggningen vilket innebär att tillståndet gäller för en ny fastighetsägare. Ett föreläggande gäller däremot inte mot en ny fastighetsägare om det inte har skrivits in i fastighetsregistrets inskrivningsdel, 26 kap. 15 § MB.

Är tillståndet meddelat med stöd av miljöbalken så måste istället bestämmelserna i 24 kap. 3 och 5 §§ miljöbalken tillämpas när det gäller frågor som har omfattats av prövningen. Avlopp tillståndsgivna enligt miljöbalken har den rättskraft som följer av 24 kap 1 § miljöbalken. Detta betyder bland annat att miljöförvaltningen normalt är förhindrad att genom föreläggande skärpa de krav som följer av tillståndet. Är en fråga inte prövad i tillståndet kan föreläggande användas. Om förvaltningen anser att ett tillstånd eller villkor bör rivas upp eller ändras så ska bestämmelserna i 24 kap tillämpas. Dessa tillstånd får återkallas om någon av omständigheterna föreligger som anges i 24 kap. 3 §.

En avloppsanläggning kan inte underkännas enbart pga. ålder

En avloppsanläggning kan inte underkännas enbart pga. ålder, det behöver saknas eller bevisas att andra komponenter inte fungerar eller saknas för att anläggningen ska kunna underkännas. Se vägledning i dom M3747-13 MMD Växjö och M230-11 MMD Växjö.

Bedömningsnivåer

Det finns fyra olika nivåer på bedömningen.

1. OK
2. Anmärkning som bör åtgärdas men utan återkoppling till MK. (Anm.)
3. Anmärkning som ska åtgärdas och återkoppling ska ske till MK. (Anm. Å)
4. Underkänd. Åtgärden är anmälnings- eller tillståndspliktig. (U)

Bedömning av anläggningar med tillstånd.

Kontrollpunkt	Bedömning	Vägledande kommentar
Kontrollera att anläggningen är byggd enligt tillstånd	U/Anm Å /Anm	U om det är en stor avvikelse och anläggningen inte uppnår reningskraven Anm Å mindre avvikelse som kan åtgärdas Anm om vi skulle godta en sådan lösning idag
Slamavskiljare		
Direktutsläpp/stopp i anläggningen	U	Förbud upprättas. Kort åtgärds tid.
Endast en slamavskiljare/ingen efterföljande rening	U	Förbud upprättas.
Slamavskiljare trasig/otät, vittrad/nött/rötter. Låga nivåer i slamavskiljare	Anm Å	Trasiga innerväggar/yttreväggar/t-rör medför att slamavskiljarens funktion är bristfällig. (Kort åtgärds tid om direktutsläpp, otät). OBS kolla när den slamtömdes.
Slamavskiljare ej enligt standard	Anm Å	Mellanväggar av trä, platsbyggd. (Platsbyggd 3-kbr är OK om avskiljning fungerar och volymen är tillräcklig).
Slam i tredje kammaren	Anm Å/Anm	Beror på mängd
Slam i T-röret	Anm Å/ Anm	Beror på mängd och om det är slam i fördelningsbrunnen
T-rör saknas	Anm Å	Slam kan gå vidare till fördelningsbrunnen
Lock saknas	Anm Å	Bedöms ej vara barnsäkert. Hänvisning till Ordningsslagen.
Låsanordning saknas	Anm	
Pumpbrunn		
Pumpbrunn ur funktion	Anm Å	Förhöjd vattennivå och dränkt pump.
Nivåalarm saknas/ur funktion	Anm Å	Kan innebära läckage av orenat avloppsvatten
Slam i pumpbrunnen	Anm Å	Beror på mängd. Slam kan gå vidare till fördelningsbrunnen och ut i bädden.

Fördelningsbrunn		
Förhöjd nivå i fördelningsbrunn	U	Efterföljande rening har inte den genomströmning som krävs för att rena avloppsvattnet. Kan vara tillfälligt, då får ägaren visa att det sjunkit undan.
Fördelningsbrunnen har endast ett utlopp alt. Fördelningsbrunn saknas	U	Är OK vid biomoduler När det bara finns en spridningsledning fördelas avloppsvattnet på maximalt 15 m ² yta med självfall. En markbädd som är dimensionerad för ett hushåll ska ha en spridningsyta på 20 m ² , fördelat på minst två spridarledningar.
Fördelningsbrunnen har satt sig, jämn fördelning inte möjlig	Anm Å	Avloppsvattnet kan inte fördelas ut på hela bädden och reningskraven uppfylls därmed inte.
Slam i fördelningsbrunn	Anm Å	Beror på mängd eller nivå
Fördelningsbrunnen otät/vittrad/rötter/otät	Anm Å	
Reglage saknas på spridarledningarna	Anm	Fördelningen av vatten till spridarledningarna måste kunna regleras. Installera reglage på utloppen, till exempel V-formade skibords som kan höjas och sänkas.
Reglagen har ojämn belastning	Anm	Risk för syrebrist o igensättning i den överbelastade ledningen.

Kontrollpunkt	Bedömning	Vägledande kommentar
Markbädd/infiltration		
Sankt på eller runt bädden/ grundvatten som tränger upp	U	Bädden står i vatten eller om avloppsvatten rinner bredvid bädden.
Buskar eller träd nära/på bädden.	Anm	Rötter från träd och buskar riskerar att växa in i avloppsanläggningen och försämra dess funktion. Ge råd om att buskar och träd bör röjas undan.
Markbädden/Infiltrationen belastas av exempelvis - jordbruksmaskiner - fordon - betesdjur	Anm	Kan innebära risk för tryckskador och annan påverkan på avloppsanläggningen, med försämrad funktion som följd. För att anläggningen ska fungera långsiktigt bör bädden skyddas.
Luftningsrör		
Vatten stående i spridningsrör.	U/ Anm Å	Bäddens genomströmning är undermålig. Den biologiska reningen upphör när bädden står under vatten och inte luftas. Kan vara tillfälligt, då får ägaren visa att det sjunkit undan.
Luftning helt igensatt av slam eller annat material.	Anm Å	Ge råd om genomspolning av spridarledningar samt att orsaken till slamflykt eller annat kontrolleras.
Luftningsrör saknas	Anm Å/ Anm	Beror på ålder och andra eventuella anmärkningar. Om luftning saknas kommer bäddens reningsförmåga försämrats och dess livslängd förkortas. Ska vara skäligt att kräva.

Slam/ lite vatten i luftningsrör, dock kan luft passera.	Anm	Om luftningen sätter igen är risken stor att bäddens reningsförmåga försämras och dess livslängd förkortas. Det är lämpligt att låta en spolbil rengöra spridarledningarna för att få bort slam/material som delvis blockerar luftningen.
Luftningsrör saknar lock.	Anm	Ett lock saknas på ett av luftningsrören till spridarledningarna, detta bör ersättas så att inte skräp faller ned och sätter igen luftningen.
Luftningsrör har täta lock.	Anm	Luftningsrören till spridarledningarna har täta lock vilket förstör funktionen. Byt till luftade lock alt. borra/slitsa upp lufthål i sidorna på röret.
Uppsamlingsbrunn		
Slam i uppsamlingsbrunn.	U	Vattnet ska vara klart och luktfritt.
Dämning/förhöjda nivåer	Anm Å	Vattnet kan inte rinna vidare det kan bero på stopp i utloppet eller förhöjda grundvattennivåer.
Uppsamlingsbrunn saknas.	OK	Om andra delar finns och fungerar ok.
Utsläppspunkt		
Synlig vattenansamling, dämning	Anm Å	
Synlig utloppsledning	Anm	
Sluten tank		
Överfyllnadsskydd/larm saknas eller ur funktion	Anm Å	
Urinbrunn med vanligt inlopp, ej påfyllning från botten	Anm	
WC till tank och BDT till bristfällig anläggning.	U	För att bedöma om BDT är bristfälligt ta reda på hur många vatten installationer som finns på fastigheten; är det permanentstandrad på fastigheten bör ett ordentligt BDT-avlopp finnas. Finns bara diskbänk och dusch är miljöpåverkan så liten så det är inte skäligt att kräva en ny anläggning. Saknas efterföljande rening? Var sker utsläppet från BDT-avloppet? Nära en känslig recipient eller mitt ute i skogen och inga nära grannar? Att kräva godkänt BDT-avlopp vid känslig recipient är mer motiverat än inne i skogen. Bedömning från fall till fall.

Bedömning av anläggningar utan tillstånd *eller* anläggningar som byggts om utan att anmälan eller nytt tillstånd sökts

(frågan om miljöstraffavgift måste tas upp i dessa ärenden, om gjorda inom en femårsperiod innan vi upptäcker det).

Tillstånd kan ges i efterhand

Praxis tillåter att myndigheten kan ge tillstånd för anläggandet av en avloppsanläggning i efterhand och det finns inte något hinder mot att en fastighetsägare ansöker om tillstånd för en avloppsanläggning som redan är på plats. Det kan vara viktigt för den enskilde fastighetsägaren att få frågan om tillstånd prövad i efterhand. En anledning kan vara frågan om rättskraft. En förutsättning för att miljöförvaltningen ska kunna ge tillstånd i efterhand är att anläggningen och förhållandena på platsen kan bedömas och att denna bedömning utmynnar i att miljöbalkens krav är uppfyllda. Vid en prövning i efterhand saknas ibland vissa av de uppgifter man normalt har vid en vanlig tillståndsprövning, vilket kan göra bedömningen svår. Fastighetsägaren har här ett stort ansvar när det gäller att visa att miljöbalkens krav är uppfyllda. Miljöförvaltningen har också möjlighet att begära in de uppgifter som behövs. Fastighetsägaren ska redovisa att avloppsanläggningen är lämplig för ändamålet och att den renar avloppsvattnet tillfredsställande. I regel krävs någon form av dokumentation från utförandet, entreprenörsrapport, kvitton, foton eller liknande. Om det bedöms motiverat kan fastighetsägaren till och med behöva frilägga anläggningen. Om tillstånd till anläggningen inte kan ges i efterhand på grund av t.ex.

- bristfällig dokumentation
- undermålig teknik
- bristfällig dimensionering
- dålig lokalisering

kan detta vara motiv för att förbjuda fortsatt utsläpp. Först bör det dock övervägas om det är möjligt och tillräckligt att istället förelägga om förbättringsåtgärder. Ett annat alternativ, om ett direkt förbud inte är motiverat, är att förelägga fastighetsägaren om skötsel, drift och kontroll. Anläggningen ges då inget skydd i form av ett tillstånd med rättskraft vilket innebär att miljöförvaltningen inte är begränsad av omprövningsreglerna m.m. i 22 kap. MB om anläggningen i ett senare skede inte skulle visa sig uppfylla kraven i miljöbalken. En fastighetsägare ska inte ha någon fördel av att ha anlagt en anläggning utan att ha sökt tillstånd. MÖD har i ett mål, M 9983-04, uttalat att det inte ska tas med i bedömningen att anläggningen redan existerar. I domen från MÖD ansågs lösningen inte lämplig och tillstånd gavs därför inte.

Tillstånd kan tidsbegränsas

Av 16 kap. 2 § MB följer att ett tillstånd får förenas med villkor och att det får tidsbegränsas. Miljöförvaltningen kan alltså, om den bedömer att detta är nödvändigt för att uppfylla miljöbalkens krav, tidsbegränsa brukandet av anläggningen. Väljer nämnden att göra detta måste man motivera varför man anser att det finns skäl för att tidsbegränsa tillståndet. Det är inte alltid skäligt att tidsbegränsa ett tillstånd. En BDT-avloppsanläggning är t.ex. inte i sådant behov av uppföljning och kontroll att det är motiverat att tidsbegränsa tillståndet till 10 år, det fastslogs i en dom från MÖD, M 6520-09. Anledningar till tidsbegränsning av tillstånd kan t.ex. vara att kommunen har planer på att bygga en samlad avloppslösning inom näraliggande framtid, eller att den valda reningstekniken bedöms ha en begränsad livslängd. Ett annat skäl för att tidsbegränsa ett tillstånd kan vara att en fastighetsägare ska få skälig tid på sig att finna en ny lösning på avloppsfrågan och under tiden behöver lösa sin avloppssituation temporärt, se dom från MÖD, M 3682-04. Innebörden av att ett tillstånd tidsbegränsas är att tillståndet upphör att gälla vid den tidpunkt som anges i tillståndet. Om fastighetsägaren vill fortsätta att använda sin avloppsanläggning efter det att tillståndet upphört att gälla krävs en ny tillståndsansökan.

Kontrollpunkt	Bedömning (OK, Anm, Anm Å och U)	Vägledande kommentar
Har FÅ information om anläggningen/ kan de inkomma med information		
Lokalisering olämplig med hänsyn till VT, ytvatten, badplats etc.	U	
Slamavskiljare saknar 3-kammrar	U	
Volymen i slamavskiljaren ej tillräcklig mot belastningen	U	
Fördelningsbrunn saknas	U	Är OK vid biomoduler/IN-Drän eller liknande
Efterföljande rening är oklar.	U	FÅ måste visa att anläggningen uppfyller dagens lagkrav.
Bädden är tillräckligt dimensionerad (enligt FB 8147) och kan styrkas med fakturor /foton /undertecknad längd- och tvärsektion från sakkunnig entreprenör som utfört arbetet.	OK	Bedöm fastighetsägarens dokumentation. <u>Fakturagranskning:</u> Markbäddssand (0.8) 0,8 x 2 x 10 = 16 m³ (ca 25 ton) Spridningslager (16–32) 0,3 x 2 x 10 = 6 m³ (ca 9 ton) (finns beräkningsverktyg på internet)
Provgrop är grävd och visar att bäddens skikt är enligt FB 8147.	OK	I markbädd ska lagret med markbäddssand vara minst 70 cm mäktigt, ej mindre. (Gör inspektion av uppgrävd kortsida).
Luftningsrör saknas.	OK/U	Om provgrop grävs, ska detta åtgärdas (om bädden i övrigt är ok). U om fler än en komponent saknas.
Uppsamlingsbrunn saknas.	OK/U	U om fler än en komponent saknas.
Sluten tank för WC		
För liten	U	Ca 4-5m ³ bedöms godtagbart. Permanentboende eller fritidsboende? Från fall till fall.
Den slutna tanken är inte tät	U	T.ex. om den inte töms.
Larmanläggning/överfyllnadslarm saknas.	Anm Å	

